

**М. Васиљевић: СОКО ГРАД, Шабац 1998
(неуспео покушај писања монографије о Соколу)**

Књига која је пред нама, представља покушај писања свеобухватне студије о тврђави Соко, од њеног оснивања па до рушења 1862. године. Аутор је настојао да прикаже политичка збивања, историјску географију и друштвене односе везане за ову тврђаву. Основни садржај књиге, по природи материје, морао би да се односи на турски период. Композиција рада углавном прати хронолошка збивања, ако се изузме последњих пет поглавља. Књигу малог обима (око 150 страна) аутор је поделио на осамнаест поглавља, која су често непотпуна и својим насловима не одражавају најављену садржину. Било би боље да су поглавља груписна у веће тематске целине. М. Васиљевић је за писање овог рада користио већи број извора и литературе, али се из списка на крају књиге не види да ли аутор разликује једно од другог. Један број значајнијих извора и литературе није искоришћен.

Кроз цео рад се протежу методолошке грешке. Аутор потпуно погрешно користи изворе и литературу. Тако на стр. 21 наводи реченицу из дубровачке грађе без напомене, па се не види из које је то литературе преузето, пошто је очигледно да аутор није упознат са грађом дубровачког архива. Нешто даље (стр. 26) М. Васиљевић цитира повељу у оригиналу, без напомене одакле

је податак преузет. На стр. 31-33 користи превод извора у целости (први помен тврђаве) без навођења одакле је то преузето, јер је очигледно да аутор није имао у виду турске пописе у оригиналу. Овакав начин коришћења извора и литературе је методолошки недопустив у историјској науци. Нажалост, оваквих примера има скоро на свакој страни рада, а аутор не уме да користи научни апарат.

Прва три поглавља су посвећена географско-топографском положају Сокола, прегледу историјских збивања и оснивању Сокола. Град Соко је смештен на једној стени Соколске планине испод највишег врха Рожја (973). Планина је по ауторовој претпоставци име добила по граду Соколу, мада је обрнути случај вероватнији. Погодан географски положај средњег Подриња условио је наслешеност од најстаријих времена. Први трагови праисторијског живота сежу у неолит који је заступљен старчевачком и винчанском групом. У периоду прелаза неолита у метално доба долази до већих померања међу племенима. Једна сеоба праћена је доласком сточарских племена из руских степа, а друга из алпских крајева, која у Подриње доводи баденску и вучедолску групу. Из праисторијских периода забележени су налази на Соколу. У античком периоду ове територије су припадале провинцији

Далмацији, а становништво се бавило земљорадњом, сточарством и рударством. Најважнији рудник био је Велики мајдан у Црпчи.

Са доласком Словена на Балкан и ова област временом добија словенски карактер. Аутор правилно запажа да је северна граница Србије у време кнеза Часлава била на Сави, а североисточна на планинским венцима Голије, Јелице и Соколске планине. Међутим, и пре Часлава српска граница је ишла до Саве (види Историја српског народа I, Београд 1981). После татарске најезде мађарски краљ Бела IV основао је 1247. Мачванску бановину. По М. Васиљевићу у њен састав, поред Мачве, Посавине и Тамнаве улазиле су и области Јадра, Рађевине, Колубаре и друге, што је не-прецизно и нетачно. У Мачванску бановину улазе Мачва, Битва, Колубара и Тамнава најчешће. У принципу, Мачванска бановина обухвата ону територију на којој се протеже угарска власт, тако да она нема увек исте границе, за разлику од Оностраног Срема (види С. Ђирковић: „Црна Гора” и проблем српско-угарског граничног подручја, Ваљево – постанак и успон градског средишта, Београд 1994, 59-77; М. Благојевић: Насеља у Мачви и питања српско-угарске границе, Ваљево – постанак и успон градског средишта, Београд 1994, 78-92; С. Мишић: „Земља” у држави Немањића, Годишњак за друштвену историју IV, 2-3 (1999), 133-146). Мачванску бановину је 1284. краљ Драгутин добио од свог шурака, угарског краља. По аутору, после његове, Драгутинове, смрти, брат Милутин заузима Срем и Босну, што није тачно. Милутин се до 1319. борио за Мачву и Београд које је на крају морао да врати Мађарима (види ИСН I). Аутор за ове крајеве неже и судбине двојице феудалаца са краја XIV века – Николе Зојића и Новака Белоцрквића, користећи народно предање које је забележила М. Исанловић. Војвода Никола Зојић је

имао поседе у рудничком крају, а војвода Новак Белоцрквић у Топлици (види М. Благојевић: Српска држава у доба Стефана Лазаревића, Српски народ у другој половини XIV и првој половини XV века, Београд 1989, 57-69). Што се тиче чињеница везаних за средњи век, аутор се ослања на резултате М. Исанловић, па преузима и њене грешке (види критички приказ ове књиге у ИЧ 39).

Од четвртог поглавља аутор се бави турском историјом Сокола, који се у турским изворима помиње први пут 1478. Тврђава је припадала Смедеревском санџаку и била је седиште истоимене, Соколске нахије. На почетку турског периода Соко је Турцима био потребан ради будућих освајања и заштите рудника и путева у Подрињу. Већ средином XVI века ова тврђава губи значај, да би га повратила са аустро-турским ратовима. Пожаревачким миром Соко је остао Турцима, а граница је ишла кроз села Врбић, Ликодру и Красаву, у непосредној близини Сокола. У последњем аустро-турском рату 1789. Аустријанци су ударили на Соко, а њихове ратне операције помагао је народ Јадра и Рађевине. Тврђава је одолела, а Аустријанци су морали да се повуку.

Аутор је у посебном поглављу обрадио улогу Сокола у српским устанцима, са методолошким грешкама као и у претходним поглављима. Рађевина, Јадар и соколски крај су после II српског устанка остали под управом зворничког паше. О важности Сокола говори и чињеница да је у околини било 38 шанчева устаника над којима је у почетку команду имао Јаков Ненадовић, а затим Сима Марковић и на крају прота Матија Ненадовић. После устанка српска Соколска нахија обухватала је кнежине Буковачку и Рачанску, док је турска Соколска нахија обухватала Соко и муслиманска

села Буковачке кнежевине. Аутор је три поглавља посветио исељавању муслимана из Сокола, које је отпочело у време Милоша Обреновића, а окончало се 1862. по споразуму у Канлици. Под притиском београдског паше, почетком новембра 1862, и последњи муслиман из Сокола је исељен у Босну. Тада је срушена главна и највиша соколска кула – симбол турске власти у овом крају. Имања муслимана су продата селима Шљивови и Гуњацима. М. Васиљевић је за некадашњи изглед тврђаве био упућен на сведочанства и цртеже Феликса Каница који је 1860. посетио ову тврђаву. Ова тврђава данас лежи у рушевинама.

Књига која је пред нама, ако се узму све њене вредности у обзир, ипак представља неуспео покушај писања монографије о Соколу. У њој, почев од недопустивих методолошких грешака, има и много фактографских погрешака које нису допустиве чак ни аматерима (на

пример, да су се код Ангоре тукли Мађари и Турци!). М. Васиљевић не да не зна основне принципе методологије историјске науке, већ он чак не разликује ваљану од лоше литературе, па тако некритички преузима од других аутора њихове погрешне тврдње (добар пример је М. Исаиловић чије је грешке аутор унео у свој рад). Наравно, грешке су то теже што је у питању старији период историје, тако да оно што се односи на средњи век за аутора би било боље да није ни написано! Књига има одређену вредност у оним сегментима где се аутор држи своје струке – археологије, али и ту излагање није систематизовано. У принципу, треба подржавати развој локалне историографије, али она мора бити строго научна као и „велика” историографија, у супротном – доприноси развоју квази историје. Због тога је ова књига ауторски и издавачки промашај.